

NOI ISTORII ALE MUZICILOR ROMÂNEȘTI

II

Noi istorii ale muzicii românești nu reprezintă un demers spontan și singular, ci împlinește cu brio și coerență procesul de reevaluare a trecutului nostru muzical, început după 1990, concretizat prin volume și studii publicate, prin conferințe și proiecte tematice inițiate mai ales de muzicologi din București (Octavian Lazăr Cosma, Valentina Sandu-Dediu, Speranța Rădulescu, Costin Moisil, Nicolae Gheorghică). În scrierile pe această temă publicate în ultimii 30 de ani au avut loc etape succesive de desprindere a crustelor ideologice care au influențat decisiv conținutul informațional, judecățile de valoare, discursul interpretativ. În volumele pe care le comentăm acum se avansează în procesul de reevaluare a istoriei muzicale românești; nu s-a realizat nici o banală epurare a textelor de formulările cu substrat politic, nici simpla identificare și dezvăluire a inserțiilor ideologice în judecata estetică, ci o reconsiderare a datelor și a fondului ideatic al fiecărei etape și al fiecărui gen analizat. Acest obiectiv a presupus o nouă accesare a documentelor confirmate și o interpretare inedită a acestora, îmbogățirea informațiilor prin asimilarea cercetărilor recente și prin studierea arhivelor secrete, devenite publice recent.

Laura-Otilia Vasiliu,

„The relevance of context in musicological interpretation. Hermeneutical applications on certain Romanian writings and works”, Iași, în curs de publicare în *Artes Journal of Musicology*, 1/2022

Acestea sunt primele două volume din cele trei care constituie un remarcabil studiu al istoriei muzicii românești. Spun remarcabil datorită anvergurii sale istorice și prin faptul că reunește capitole scrise de unii dintre cei mai buni muzicologi români activi astăzi. (...) Un pas viitor ideal ar fi, desigur, o traducere în limba engleză a textului: muzica românească rămâne mult prea puțin cunoscută în afara granițelor țării, iar vasta cantitate de informații oferite aici nu numai că subliniază bogăția sa, dar sugerează pentru cititorul de față potențialul unui public mult mai larg de ascultători și interes științific.

Ivan Moody,

„Noi istorii ale muzicilor românești”, în *Muzikologija*, Journal of the Institute of Musicology, Serbian Academy of Sciences and Arts, Belgrade, 30 (I/2021)

NOI ISTORII ALE MUZICILOR ROMÂNEȘTI

II

**Ideologii, instituții și direcții componistice
în muzica românească din secolele XX-XXI**

Coordonatori
Valentina Sandu-Dediu & Nicolae Gheorghică

Ediția a doua revăzută

EDITURA
UNIVERSITĂȚII
NATIONALE DE
MUZICĂ
BUCUREȘTI

EDITURA
MUZICALĂ
BUCUREȘTI

2021

Redactare: Benedicla Pavel
Tehnoredactare: Marius Iorgulescu
Coperta: Mănăstirea Stavropoleos

© **Autorii**
Toate drepturile rezervate

EDITURA MUZICALĂ
Calea Victoriei nr. 141, sector 1 București
Editură recunoscută CNCS
Tel. Fax: 021.312.98.67
e-mail: em@edituramuzicala.ro
www.edituramuzicala.ro

EDITURA UNMB
Str. Știrbei Vodă nr. 33, 010102 București, România
Tel.: +40 21 314 26 10 / int. 201
Email: edituraunmb@unmb.ro
www.unmb.ro | www.edituraunmb.ro

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Noi istorii ale muzicilor românești / îngrijitori de ed.: Valentina Sandu-Dediu,
Nicolae Gheorghită. - București : Editura Muzicală, 2020-
3 vol.

ISMN 979-0-69491-145-4

Partea 2 : Ideologii, instituții și direcții componistice în muzica românească din secolele XX-XXI. - 2020. - ISBN 978-973-42-1156-2

I. Sandu-Dediu, Valentina (ed.)
II. Gheorghită, Nicolae (ed.)

CUPRINS

<i>Cuvânt înainte</i>	11
-----------------------------	----

Valentina Sandu-Dediu

IDEOLOGII MUZICALE ÎN ROMÂNIA SECOLULUI XX	17
Sincronism și autohtonism	18
Studiu de caz: Béla Bartók și avatarurile spiritualității românești	23
Muzica și dictaturile	27
Impactul realismului socialist asupra creației muzicale între 1944 și 1965	34
1944-1954: tranziții, consolidări și presiuni ideologice	36
Studiu de caz: „noua operetă românească”	40
1954-1965: ascensiunea unei redutabile generații componistice.....	44
Naționalism și avangardă: 1965-1989	47
Studiu de caz: tensiunea între „național” și „universal”	48
1965-1977: deschideri și închideri.....	56
1977-1989: accente ideologice	59
După 1990	63
<i>Bibliografie</i>	69

Antigona Rădulescu (AR) & Alice Tacu (AT)

CONSTRUIND INSTITUȚII ȘI O VIAȚĂ MUZICALĂ MODERNĂ	75
Învățământul muzical universitar (AR).....	75
Continuitate și evoluție – instituția Filarmonicii bucureștene (AT)	86
Citadela creatorilor români: Societatea Compozitorilor Români, astăzi Uniunea Compozitorilor și Muzicologilor din România (AR).....	93
Radiofonia – un nou impuls al propagării muzicii (AR).....	102
Festivaluri internaționale în România (AT).....	110
<i>Bibliografie</i>	116

Mihai Cosma

OPERA ÎN ROMÂNIA SECOLULUI XX.....	119
Primele spectacole de operă	119
Spectacolele lirice din București	120
Trupe și spectacole în primele decenii ale secolului XX.....	121
Alte trupe și spectacolele lor	123
Înființarea Operei de Stat la București intră în linie dreaptă	125
Opera Română ca instituție de stat	127
Opera la Cluj.....	135
Opera la Iași	142
Opera la Timișoara	144
Opere de stat în alte orașe românești	147
Considerații finale.....	148
<i>Bibliografie.....</i>	149

Irina Boga

TEATRUL MUZICAL ROMÂNESC:	
CAZUL OPERETEI BUCUREȘTENE.....	157
Începuturi și consolidări instituționale	160
Repertorii și creații originale în secolul XX.....	165
<i>Bibliografie.....</i>	172

Speranța Rădulescu

PREFACEREA MUZICILOR ORALE	
DE-A LUNGUL SECOLULUI XX	173
1. <i>În contextul ideilor epocii</i>	174
Partea I: 1900-1950.....	175
Peisaje muzicale rurale	175
Muzicile vocale	176
2. <i>Culegerea și cercetarea folclorului muzical rural</i>	
<i>în debutul veacului.....</i>	178
Muzicile instrumentale	179
3. <i>Fonduri documentare și metode de lucru timpurii.....</i>	180
4. <i>„Hora satului” sau „Jocul satului”</i>	182
Profesionalizarea treptată a muzicilor	185
5. <i>Taraful – protagonist al secolului XX.....</i>	187
Muzicile orașelor	188
6. <i>Cercetarea folclorului până în 1950</i>	192
7. <i>Colecțiile de melodii rurale românești și relevanța lor</i>	193

Partea a II-a: 1950-2000. Prefacere accelerată pentru adaptarea la realități sociale în mișcare.....	196
Muzicile rurale	196
8. Folclorizarea și obiectivele sale politice implicite.....	198
9. Folclorul și puterea politică.....	199
10. Marea diversiune: Cântarea României	199
11. Cercetarea folclorului rural după 1950	202
Devenirile recente ale muzicilor orale	204
Muzicile urbane	209
Trăsături ale muzicilor orale din România	210
Alte prefaceri majore survenite în cursul secolului XX	212
Profesionalizarea muzicilor	212
Europenizarea	212
12. Lăutarii	213
Reflectarea aspirațiilor timpului.....	214
Deplasarea creativității dinspre sat către oraș și influența mediilor	215
Dinamizarea progresivă, declinul, amurgul	215
13. Câteva fenomene sonore complexe cu minimum o componentă muzicală: descriere sumară	216
<i>Bibliografie</i>	218

Costin Moșil

CONSTRUIND O MUZICĂ BISERICESCĂ NAȚIONALĂ	221
Imaginând o muzică bisericească națională	222
Rolul statului în apariția și răspândirea muzicii naționale bisericești.....	225
Construcția muzicii naționale bisericești: o prezentare cronologică	228
<i>Bibliografie</i>	237

Nicolae Gheorghiuță

MUZICILE MILITARE ROMÂNEȘTI ÎN SECOLUL XX.....	241
Cronologie.....	242
I. Muzicile militare până la finalul celui de-Al Doilea Război Mondial (1900-1944).....	243
II. Prefaceri ale muzicilor militare în România comunistă (1944-1989)...	257
Stalinismul dur (1944-1953).....	257
Insinuări propagandistice	259
În serviciul propagandei: discursuri estetice și genuri muzicale „noi”	260
Înființarea Subsecției de Fanfară la Uniunea Compozitorilor din Republica Populară Română (1957).....	263

Creația dedicată fanfarelor sub îndrumarea Uniunii Compozitorilor (1957-1990)	268
Festivalul-concurs al cântecului ostășesc <i>Te apăr și te cânt, Patria mea!</i>	274
III. Muzicile militare după 1990	275
<i>Bibliografie</i>	276

Alex Vasiliu

ISTORIA JAZZULUI ROMÂNESC ÎN DOCUMENTE INEDITE	281
Primul început și extinderea jazzului în România.....	281
Jazz în România după Al Doilea Război Mondial	286
Al doilea început: dezghețul politic din perioada 1962-1971	300
Al treilea început: jazzul românesc	308
Promotori ai jazzului. Massmedia	316
Elemente definitorii ale jazzului românesc. Personalități de prim rang	320
Concluzii.....	328
<i>Bibliografie</i>	329

Andrei Tudor

ACCESIBILITATE ȘI POPULARITATE: O PRIVIRE PANORAMICĂ ASUPRA MUZICII UȘOARE ROMÂNNEȘTI	331
„Muzica ușoară” și provocările terminologice	331
Izvoare și influențe.....	334
Câteva caracteristici de formă, influența textului, importanța ansamblurilor și a band-urilor	338
Semnificația teatrelor de revistă, a festivalurilor și concursurilor	340
Câteva ecouri internaționale	342
<i>Anexă</i> . Compozitori reprezentativi și cântecele lor de muzică ușoară (selecție)	347
<i>Bibliografie</i>	354

Dan Dediu

CONTRIBUȚII COMONISTICE ROMÂNNEȘTI DUPĂ 1960	355
Preliminarii.....	355
Partea I: Tehnici	357
Tehnici inedite.....	358
1. Eterofonia și teoria sintaxei muzicale (E→TSM).....	358
Cadru istoric și conceptual.....	359
Constelații componistice complexe și trasee de emulație.....	361
„Lupii singuratici”	369

2. Sistemele de acordaj și morfogeneza (Sa-M).....	373
Cadru istoric și conceptual.....	373
Trasee de emulație	375
Tehnici adaptate.....	378
1. Organizări modale (Om)	378
2. Spectralismul (Sptr).....	385
3. Serialismul (Ser).....	387
4. Muzica electronică (M-EL)	390
5. Polistilismul și metastilismul (P-M)	393
Partea a II-a: Direcții estetice	396
Direcții estetice inedite.....	396
1. Minimalismul arhetipal (MiArh)	396
2. Vernacularul – Poetica ethosului românesc (V-Per)	400
3. Onirismul (O)	403
Direcții estetice adaptate.....	404
1. Maximalismul sau integralismul postmodern (Mip)	404
2. Improvizația și aleatorismul (I-A).....	404
3. Retro – Metisaj/Transgenuri (R-MT)	406
Catalog al ideilor componistice românești după 1960	409
Harta contribuțiilor componistice românești după 1960	410
<i>Bibliografie</i>	411
<i>Despre autori</i>	415
<i>Indice de nume proprii</i>	421

Cuvânt înainte

Volumul de față, al doilea dintr-o serie de trei, este rezultatul unui proiect muzicologic amplu, menit să sublinieze semnificația celebrării a 100 de ani de existență a Uniunii Compozitorilor și Muzicologilor din România – UCMR (1920-2020). Majoritatea autorilor face parte din corpul profesoral al Universității Naționale de Muzică din București, ceea ce întărește simbolic parteneriatul tradițional dintre cele două instituții. Pe de altă parte, am evitat cu grijă să neglijăm aspectele altor regiuni: muzicile și instituțiile acestora sunt reprezentate echilibrat, chiar dacă nu exhaustiv, în paginile următoare.

Cele mai multe din textele cuprinse în primele două volume reflectă în conținut și în sursele bibliografice faptul că cei care le semnează dețin o specializare incontestabilă, probată de publicații anterioare, în domeniul respectiv. Iată și motivul pentru care au fost invitați să participe la acest proiect colectiv. Totodată, noi, editorii, am încercat să stimulăm interesul mai tinerilor colegi pentru istoriile muzicilor românești, pentru ca și ei să poată deveni experți, la rândul lor, în acest areal încă mult controversat.

Cei mai mulți dintre noi am lucrat în urmă cu câțiva ani la un proiect colectiv amplu, de altă natură, și anume aducerea la zi sau scrierea de noi articole despre muzicile și muzicienii români, pentru Enciclopedia *Grove* în format online. Ne-am reunit, câțiva, și pentru a oferi o imagine a României muzicale într-un număr dedicat acesteia de către prestigioasa revistă *Nineteenth-Century Music Review*, 14, *Special Issue 3 (Music in Nineteenth-Century Romania)*, în decembrie 2017. Asemenea experiențe ne-au oferit nu doar o anumită unitate „în gând și în simțiri”, dar și disciplina redactării moderne, eficiente și ordonate a unor texte în care să nu (mai) facem excese de sentimentalism patriotic, ci să fim convingși că serviciul adus creațiilor

muzicale naționale este cu atât mai mare, cu cât tonul nostru se menține (pe cât posibil) în zona obiectivității și a gândirii critice.

Intenția noastră, a autorilor născuți după 1960 (unii chiar după 1980 și 1990) a fost, așadar, de a revizita istoriile muzicilor românești (balcanice, folclorice, militare, bizantine, culte, de jazz, de divertisment) și de a propune o perspectivă modernă asupra lor, cu uneltele muzicologiei actuale. Cercetări arhivistice și istoriografice de mare întindere, unele de probitate profesională, altele marcate hotărâtor de ideologia comunistă dominantă în România postbelică, ne stau la dispoziție în istoria muzicologiei românești. Nu am intenționat niciun moment să reluăm travaliul monumental al elaborării unui nou „Hronic”, ci să reunim un colectiv de specialiști pentru a reflecta într-o manieră sintetică, într-un *puzzle* elaborat cu grijă, asupra trecutului nostru muzical.

Considerăm că principala noutate a atitudinii muzicologice care-i unește pe semnatarii studiilor se găsește în tonul discursului, conceptele adoptate și bibliografia care integrează muzicile românești în lume, precum și lumea (cu mentalitățile ei) în muzicile românești. Îndepărtându-ne de amprenta ideologică a comunismului naționalist, care a marcat istoric, inevitabil, scrierile despre muzică după 1945, ne-am raportat la investigații recente despre istoria românilor, aparținând unor prestigioși cercetători români – de la Neagu Djuvara, Vlad Georgescu și Șerban Papacostea la Lucian Boia și alții – dar și unor nume respectate în lume atunci când scriu despre România, precum Keith Hitchins, Dennis Deletant sau Katherine Verdery. Pe de altă parte, am apelat la cele mai noi istorii ale muzicii mondiale, editate sau semnate de Hermann Danuser, Jim Samson, Richard Taruskin (și din care România lipsește), deoarece am considerat necesar ca, în configurarea unei muzici „naționale”, să ne uităm la celelalte națiuni europene ale secolului XIX, pentru a nota un anume spirit al timpului, pentru a observa că în Principatele române și apoi în România Mare se întâmplă evenimente muzicale similare și altele distincte, care includ dar și individualizează vocea autohtonă în corul european.

Prima parte, *De la vechi manuscrise până la perioada modernă a muzicii românești*, se concentrează mai ales pe muzicile secolelor XVIII-XIX, și se încheie cu figura emblematică a lui George Enescu. Despre Enescu va fi vorba adesea, firește, și în volumul de față, *Ideologii, instituții și direcții componistice în muzica românească din secolele XX-XXI*. Perioada respectivă coincide cu existența UCMR, și marchează în general modernizarea și extinderea substanțială a compoziției românești profesionale, a

vieții muzicale (a instituțiilor) și a cercetărilor (a muzicologiei). Cititorul va putea alege tema preferată și are incontestabila și inevitabila libertate de a citi doar părți, fragmente sau anumite studii. Dacă însă va parcurge întreg volumul, cu toate contribuțiile care relevă diversitatea de opinii ale autorilor, va descoperi, fără un exagerat efort de detectiv, câteva leitmotive care străbat majoritatea acestor studii. De pildă, anul 1920 poate fi perceput drept momentul simbolic al avântului instituțional (atunci, de pildă, se reinventează Conservatorul din Cluj și începe modernizarea celui bucureștean și a Filarmonicii din București, se înființează Opera de stat la București ș.a.m.d.), al compoziției naționale (Societatea Compozitorilor Români ia naștere în 1920), al modernizării și occidentalizării ideilor care circulă în comunitatea muzicienilor (reflectede în ancheta Revistei *Muzica* din 1920 sau în lansarea școlii sociologice a lui Dimitrie Gusti, cu amprentă decisivă în culegerea de folclor), iar românii încep să asculte și ei jazz, în pas cu lumea. Din anul 1950, realismul socialist desființează vehement „vechiul” și glorifică „noul”: avem noi muzici militare, noi operete și muzici de divertisment, o nouă casă de discuri (*Electrecord*), o nouă revistă *Muzica* etc., instituțiile toate sunt reorganizate și redenumite, așadar observăm „punctul de torsiune majoră” (cum spune Speranța Rădulescu) în transformarea muzicilor din România. Mai departe pe firul istoriei, perioada postbelică până în 1989 ne dezvăluie același peisaj, cu liberalizări și restricții ale regimului comunist, cu accentele evidente până la absurd ale naționalismului (pigmentat cu ceva protocronism).

De asemenea, doar după 1950 apar discuțiile despre jazz și muzicile de divertisment („ușoare”), precum și acelea profesionalizate despre muzicile orale („folclorice”, „tradiționale”), bisericesti și militare. Fără îndoială, din acest punct de vedere, studiile semnate în acest volum de Speranța Rădulescu, Costin Moisil, Nicolae Gheorghită, Alex Vasiliu și Andrei Tudor reprezintă perspective unice în muzicologia românească. Etnomuzicologia și bizantinologia au la noi o cutumă solidă care trebuie clătinată, cântărită din nou, modernizată: iată ce întreprind cu consecvență și cu maximă competență Speranța Rădulescu și Costin Moisil. De asemenea, priviri sintetice despre istoria muzicilor militare, a jazzului și a muzicii ușoare nu găsim cu ușurință. Provocările sunt multiple, de la cercetarea temeinică a arhivelor unor publicații, întreprinsă de un jurnalist cu experiență de decenii în evaluarea scenei de jazz, ca Alex Vasiliu, până la subțirimea datelor existente despre muzicile ușoare românești, pe care un tânăr compozitor ca Andrei Tudor a putut să o substituie prin experiența sa profesională. Iar

Nicolae Gheorghită acoperă cu informații substanțiale din diferite arhive zonele „gri” din activitatea și producțiile artistice ale muzicienilor militari din România secolului XX.

A fost dificilă și solicitantă sinteza de informații despre viața instituțiilor de concert. Fără îndoială, lipsesc diverse date și nume din enumerările propuse de autori, deoarece nu ne-am propus să substituim rolul unui lexicon, ci ne-am asumat selecții care să ilustreze elocvent curente de idei, tendințele și mișcările exterioare (politice) și interioare (structuri organizatorice, artiștii reprezentativi) care au marcat înființarea și devenirea acestor instituții. De altminteri, aceste studii semnate de Antigona Rădulescu, Alice Tacu, Mihai Cosma și Irina Boga au menirea de a orienta cititorul spre bibliografii existente (uneori substanțiale), dar și, în lipsa acestora, de a oferi informații inedite, pentru prima oară rezumate astfel.

Ultimul studiu din acest volum încheie simbolic rama deschisă de primul studiu, semnat de Valentina Sandu-Dediu, care schițase aspectele generale ale ideologiilor componistice din secolul XX. De la sincronism și autohtonism, povestea ne purtase prin meandrele realismului socialist, apoi ale naționalismului comunist, ilustrat prin termenii larg vehiculați de „național” și „universal”. Intrarea în profunzimea sistemelor compoziției clasice îi aparține compozitorului Dan Dediu, care propune o originală structurare estetică a direcțiilor compoziției românești „clasice” de după 1960, atunci când s-a desăvârșit – chiar și într-o țară din ce în ce mai izolată de restul lumii occidentale – sincronizarea cu ideile avangardei europene și nord-americe. Acest text încheie volumul al II-lea și deschide, simbolic, drumul către un al III-lea volum, aflat în pregătire pentru anii următori. Este vorba de un mănunchi de portrete de peste 60 de compozitori din secolul XX (mai precis, născuți între 1874 și 1969), în care privirea muzicologului se schimbă, focalizându-se acum pe individual, pe sisteme de compoziție integrate unor ample mișcări ideologice, curente, orientări (despre care a fost vorba în volumul al II-lea).

Evident că, și după acest al III-lea volum, posibilitățile de a investiga mai departe muzicile românești rămân deschise și fertile. De pildă, noi nu ne-am propus să alocăm un capitol special scrierilor despre muzică din România, ceea ce se poate transforma într-un proiect de sine-stătător. Totuși, în volumele de față, referințele bibliografice, numeroasele informații și idei citate apelează la tradițiile muzicologice și jurnalistice românești, care ne-au influențat pe noi, autorii de față, sau pe care le-am discutat critic. În privința altor posibile felii din istoriile muzicilor românești, rămân încă

destule de făcut: de pildă, o secțiune destinată compozitorilor din diaspora sau din Republica Moldova (care au devenit, în timp, membri ai UCMR). Chiar dacă unii dintre aceștia au fost menționați pasager, tema merită o cercetare separată.

O problemă aparte am întâmpinat-o, așa cum ne așteptam, în a menține balanța prin multitudinea de informații, de nume de muzicieni români. Suntem conștienți de faptul că nu vor lipsi opiniile critice referitoare la acest punct de vedere și, probabil, nemulțumirile celor care se vor regăsi prea puțin sau deloc în aceste pagini. Cum am mai spus, nu ne-am asumat sarcina riguroasă a alcătuirii unei enciclopedii, ci pe aceea a configurării de orientări, de perspective. În acest scop, fiecare autor și-a luat răspunderea selecțiilor proprii, chiar și după negocieri firești și prietenești cu editorii (care au încercat permanent să păstreze un echilibru din acest punct de vedere).

Mulțumiri de o natură specială datorăm lui Adrian Iorgulescu, președintele UCMR, compozitor, profesor și muzicolog care a inițiat acest vast proiect, convins fiind de necesitatea sa. Ne-a sprijinit cu generozitate, cu încredere, fără să intervină vreodată în alegerile noastre, dar rămânând permanent aproape și interesat de ceea ce întreprindem.

Valentina Sandu-Dediu & Nicolae Gheorghiuță

Nota redacției:

Am operat diferite simplificări, de pildă în menționarea Editurii Muzicale, care și-a schimbat de-a lungul deceniilor titulatura: Editura Muzicală a Uniunii Compozitorilor din RPR, Editura Muzicală a Uniunii Compozitorilor din RSR, Editura Muzicală a Uniunii Compozitorilor, Editura Muzicală a Uniunii Compozitorilor și Muzicologilor din România; în fine, simplu, Editura Muzicală. Chiar dacă nu am păstrat fidelitatea istorică, am considerat că este mai eficientă referirea simplificată la una și aceeași editură.